

dr hab. Natalya Ryabinska
Instytut Socjologii
Collegium Civitas

Warszawa, 7.05.2018

Recenzja rozprawy doktorskiej Róży Smolak pt. "The Coverage of the Russian-Ukrainian Conflict by the Polish Media (2014-2015)"

Temat rozprawy jest bardzo aktualny w obecnych czasach, związany jest bowiem z nagłośnieniem medialnym wydarzeń międzynarodowych w dobie kryzysu dziennikarstwa międzynarodowego, na dodatek wydarzeń tak skomplikowanych jak zbrojny konflikt o charakterze hybrydowym. W centrum uwagi rozprawy znajduje się sposób nagłośnienia medialnego konfliktu rosyjsko-ukraińskiego przez polskie media. Przyjęte w pracy podejście badawcze zakłada, po pierwsze, że w mediach polskich dominowała pro-ukraińska perspektywa w postrzeganiu konfliktu, po drugie, że media polskie „udomawiały” konflikt, prezentując zdarzenia w Ukrainie z perspektywy ukazującej negatywne konsekwencje konfliktu dla Polski i odwołując się do doświadczeń historycznych.

Weryfikacji tych poznawczo interesujących i praktycznie doniosłych hipotez podporządkowana jest konsekwentnie całościowa koncepcja rozprawy, w której na pozytywną ocenę zasługuje zarówno rzetelnie zaprojektowana i zrealizowana część empiryczna, jak i solidne osadzenie projektu badawczego w aktualnym dorobku refleksji teoretycznej.

Konstrukcja pracy jest bardzo przejrzysta. Prezentacji założeń teoretycznych rozprawy poświęcony jest rozdział I ("Theoretical perspectives of the conflict coverage"), po czym w rozdziale II ("Research methodology") autorka klarownie i konsekwentnie przedstawia aparaturę badawczą. Tu w szczególności przedstawiono zamierzenia i pytania badawcze oraz skrupulatnie opisano i uzasadniono zastosowane metody. Zasługuje na uwagę fakt, że rozprawa została zainspirowana przez międzynarodowy projekt badawczy "Ukraine 2014 - media war and the war in media", w którym autorka brała czynny udział. Projekt ten, zorganizowany przez Uniwersytet Södertörn w Sztokholmie, posłużył za podstawę metodologiczną dla pracy mgr Smolak, a zastosowane w dysertacji narzędzia badawcze były oparte na tym projekcie. Jednak dla celów badawczych rozprawy narzędzia te zostały nieco zmienione i uzupełnione. W obszernej części empirycznej składającej się z dwóch rozdziałów (rozdziały III i IV, "The analysis of the conflict's coverage" oraz "The analysis of the domestication of the conflict") przedstawiono wyniki badań.

Nagłośnienie konfliktów zbrojnych w mediach jest dość dobrze zbadanym tematem w studiach nad mediami i komunikowaniem masowym. W mniejszym stopniu (szczególnie w Polsce i Europie Środkowo-Wschodniej) dotyczy to konfliktów hybrydowych, czyli takich w których wielką rolę odgrywa komponent informacyjny. W tym sensie badania podobne do niniejszej rozprawy są niezwykle cenne. Na tle innych, stosunkowo nielicznych, polskich badań nad nagłośnieniem konfliktu rosyjsko-ukraińskiego badanie przeprowadzone przez mgr Smolak wyróżnia bardzo rzetelnie zaprojektowana i zrealizowana część empiryczna, która łączy w sobie podejście ilościowe i jakościowe, metody badania tekstu z wywiadami z ich autorami. Ewidentną zaletą badania jest to, że w narzędziu badawczym znalazło się miejsce dla pytań dotyczących komponentu informacyjnego konfliktu, np. pytań o źródła informacji o konflikcie oraz o tym, czy w materiałach medialnych istnieje krytyka wobec źródeł wyrażana przez dziennikarzy, a nawet otwarte omówienie kwestii dezinformacji czy fake newsów. Największą jednak uwagę poświęcono generalnej analizie nagłośnienia konfliktu oraz sposobom jego udomowienia stosowanym w polskich mediach.

Dzięki zastosowaniu wyżej wymienionych metod i narzędzi badawczych autorka uzyskała wyniki, które świadczą o tym, że w nagłośnieniu konfliktu rosyjsko-ukraińskiego przez media polskie, niezależnie od ich formy własności czy paralelizmu politycznego dominowała anty-rosyjska perspektywa. Jest to ważna konkluzja, dlatego iż pokazuje, że na postrzeganie konfliktu w Polsce takie czynniki, jak inklinacje polityczne mediów, ich znikoma (w przypadku mediów prywatnych) lub większa (dla mediów publicznych) zależność od aktorów politycznych nie miały znacznego wpływu. Natomiast raczej ważnymi czynnikami były, po pierwsze, pozycja rządu polskiego i zaangażowanie krajowych polityków w rozwiązywanie sporu za wschodnią granicą Polski, a po drugie perspektywa narodowa, w tym konsekwencje konfliktu dla Polski.

Cenne poznawczo wnioski otrzymano w drodze weryfikacji hipotezy o udomowieniu konfliktu rosyjsko-ukraińskiego w polskich mediach. Jak wynika z rozprawy mgr Smolak, media polskie najczęściej „udomawiały” konflikt nagłaśniając go pod kątem Polski: albo przez pryzmat konsekwencji konfliktu dla Polski, albo odwołując się do wydarzeń i postaci znanych Polakom z historii. Jest to o tyle ciekawe, że jak świadczą wyniki projektu “Ukraine 2014 – media war and the war in media”, pod tym względem Polska różniła się od Szwecji, gdzie media przedstawiały konflikt raczej przez pryzmat polityki międzynarodowej a także katastrofy samolotu MH-17, która na moment wyprowadziła konflikt za ramy regionalnego.

Wskazując na niezaprzeczone walory rozprawy, nie mogę jednak powstrzymać się przed zgłoszeniem kilku uwag krytycznych. Najważniejsza z nich dotyczy opisu charakteru konfliktu rosyjsko-ukraińskiego w pierwszym, teoretycznym rozdziale pracy. Autorka wymienia tu kilka najważniejszych przyczyn konfliktu i prezentując przyczyny zewnętrzne, ukraińskie, na pierwszym miejscu wspomina „kwestię językową” (s. 12). Później, na s. 13, w zdaniu o tym, co doprowadziło do Euromajdanu—wydarzenia poprzedzającego konflikt—autorka wymienia między innymi „podziały etniczne”.

Tezy o „problemie językowym” czy „podziale etnicznym” jako należących do „kluczowych kwestii” konfliktu na Donbasie podważano w niejednym opracowaniu (patrz, na przykład, Milovanov (2016)). Pierwsza z nich opiera się na niestety powszechnym poza granicami Ukrainy niezrozumieniu tego, że—jak dobitnie to ujął Oliver Boyd-Barrett (2015)— “While many [in Ukraine] may be ethnic Russians who regard Russian as their first or predominant language, this in itself does not necessarily signify that they are pro-Russia or anti-Ukraine.” O tym, że kwestia podziałów w społeczeństwie ukraińskim i jej związek z separatyzmem na Donbasie w 2014 r. jest dużo bardziej skomplikowana niż podział językowy lub etniczny, można dowiedzieć się między innymi z artykułu Andrew Wilsona (2016) “The Donbas in 2014: Explaining Civil Conflict Perhaps, but not Civil War”. Nie potwierdzają kluczowej roli języka w konflikcie także badania opinii publicznej zrealizowane w Ukrainie krótko przed jego rozpoczęciem albo w jego początkowym okresie. Na przykład, sondaż przeprowadzony przez Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologii w kwietniu 2014 roku, pokazał że wśród problemów które dręczyły mieszkańców Donbasu (dokładniej, mieszkańców obwodu donieckiego) w tym momencie, problem języka wcale nie był najważniejszy (patrz: <https://zn.ua/UKRAINE/mneniya-i-vzglyady-zhiteley-yugo-vostoka-ukrainy-aprel-2014-143598.html>). Tylko 9,4% respondentów powiedziało, że „narzucanie jednego języka” to jest właśnie ten problem, który wywołuje ich zaniepokojenie. Na pierwszych miejscach znalazły się natomiast: „szerzenie się bandytyzmu w kraju” - 51.5%, „upadek ukraińskiej gospodarki” - 44.3%, „zagrożenie wojną domową” - 40.5% oraz inne (Tamże).

Druga uwaga dotyczy doboru tytułów mediów. W pole widzenia badaczki trafiły bowiem wyłącznie media tradycyjne, mianowicie najpopularniejsze gazety i

stacje telewizyjne. Już zaznaczałam wcześniej, że jednym z wymiarów konfliktu hybrydowego, przykładem którego jest rosyjsko-ukraiński konflikt na Donbasie, jest wojna informacyjna. Używane w niej przekazy skierowane są, z jednej strony, do audytorium kraju-przeciwnika (pomijam tu kwestę propagandy we własnym społeczeństwie), a z innej—do odbiorcy zagranicznego. Polem tej wojny są ostatnio coraz częściej media internetowe i sieci społecznościowe. W konflikcie na wschodzie Ukrainy ta walka odgrywa szczególną rolę. To tu, jak przekonujemy się na co dzień, toczą się zapiekłe walki o postrzeganie konfliktu i jego uczestników, są narzucane ramy ich postrzegania, a czasami nawet i agenda medialna z tym konfliktem związana. Dlatego zastanawiam się, czy nie warto byłoby dodać do badanych w tej pracy tytułów także kilku pozycji internetowych.

Nie do końca konsekwentnie w rozprawie używa się pojęcia domestykacji wiadomości zagranicznych. Generalnie autorka używa go w sensie nadanym przez Gurevitcha i in. (1991), którzy ukuli to pojęcie. Ci badacze zakładali że media zachodnie umieszczają „odległe wydarzenia w ramy, które czynią te wydarzenia zrozumiałymi, atrakcyjnymi i odpowiednimi dla odbiorców krajowych” (Gurevitch i in. 1991: 206). Co oznacza, że w pewnym sensie wszystkie wiadomości zagraniczne, przynajmniej w mediach zachodnich działających w warunkach rynkowych, są lokalnie „oswajane”, czyli poddawane domestykacji. Zgodnie z tym autorka całkiem słusznie formułuje pytanie badawcze RQ7 o tym, jakie mechanizmy stosowały media polskie dla udomowienia konfliktu rosyjsko-ukraińskiego. Natomiast na s. 6 czytamy, że „celem badania jest również sprawdzenie, czy kryzys na Ukrainie został udomowiony przez polskie media”. W podobny sposób, na s. 116 pada zdanie „dlaczego [...] konflikt w Ukrainie mógł by być udomowiony przez polskie media”.

Te nikłe w rezultacie uwagi krytyczne w żaden sposób nie pomniejszają ogólnej, bardzo korzystnej dla autorki opinii o jej twórczym trudzie. Recenzowaną rozprawę oceniam w całości jako ponadprzeciętne i wyróżniające się dokonanie. Zadanie badawcze, jakiego się podjęła Róża Smolak jest zadaniem ambitnym i w znacznej części nowatorskim. Tak wysokie kwalifikacje adresuję z jednej strony do części I-j rozprawy, w której dowiodła ona nie tylko imponującego odczytania w bogatej literaturze przedmiotu na temat nagłaśniania medialnego konfliktów zbrojnych w mediach, ale również niezbędną badaczowi umiejętność syntezy często odległych od siebie wątków teoretycznej refleksji i przedstawienia spójnej i oryginalnej koncepcji badań własnych. Z drugiej strony, rozdziały II-IV, w

których autorka demonstruje swoje doświadczenie w budowaniu i realizacji badań empirycznych, świadczą o jej bardzo wysokim poziomie kompetencji i samodzielności metodologicznej.

Tak więc oceniając rozprawę mgr. Róży Smolak jako pracę, która spełnia w pełni wymagania stawiane rozprawom doktorskim, rekomenduję dopuszczenie mgr. Smolak do kolejnych faz przewodu doktorskiego i życzę powodzenia podczas obrony pracy doktorskiej.

Literatura przywoływana

Boyd-Barrett, O. (2015): Ukraine, Mainstream Media and Conflict Propaganda, *Journalism Studies*, Epub ahead of print 29 October 2015. DOI: 10.1080/1461670X.2015.1099461.

Gurevitch, M., M.R. Levy and I. Roeh (1991). The global newsroom: Convergences and diversities in the globalization of television news. In: P. Dahlgren and C. Sparks (eds.). *Communication and Citizenship*. London: Routledge.

Milovanov, T. (2016) What is causing the conflict in Ukraine? 26 May 2016, *openDemocracy*. Available: <https://www.opendemocracy.net/can-europe-make-it/tymofiy-mylovanov/security-policy-for-ukraine>.

Wilson, A. (2016) The Donbas in 2014: Explaining Civil Conflict Perhaps, but not Civil War. *Europe Asia Studies* 68(4):631-652.

dr hab. Natalya Ryabinska

